

Högbymon och Ullekalvskorset

Härdar, hålvägar och ett gravfält

Arkeologisk förundersökning

RAÄ Högby 87:1, 90:1, 92 och 93
Högby 1:2 och 5:12
Högby socken
Mjölby kommun
Östergötland

Katherine Bless Karlsen, Anna Libhammer & Peter Lindbom

Högbymon och Ullekalvskorset

Härdar, hålvägar och ett gravfält

Arkeologisk förundersökning

RAÄ Högby 87:1, 90:1, 92 och 93

Högby 1:2 och 5:12

Högby socken

Mjölby kommun

Östergötland

Katherine Bless Karlsen, Anna Lihammer & Peter Lindbom

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2010

Omslagsfoto:

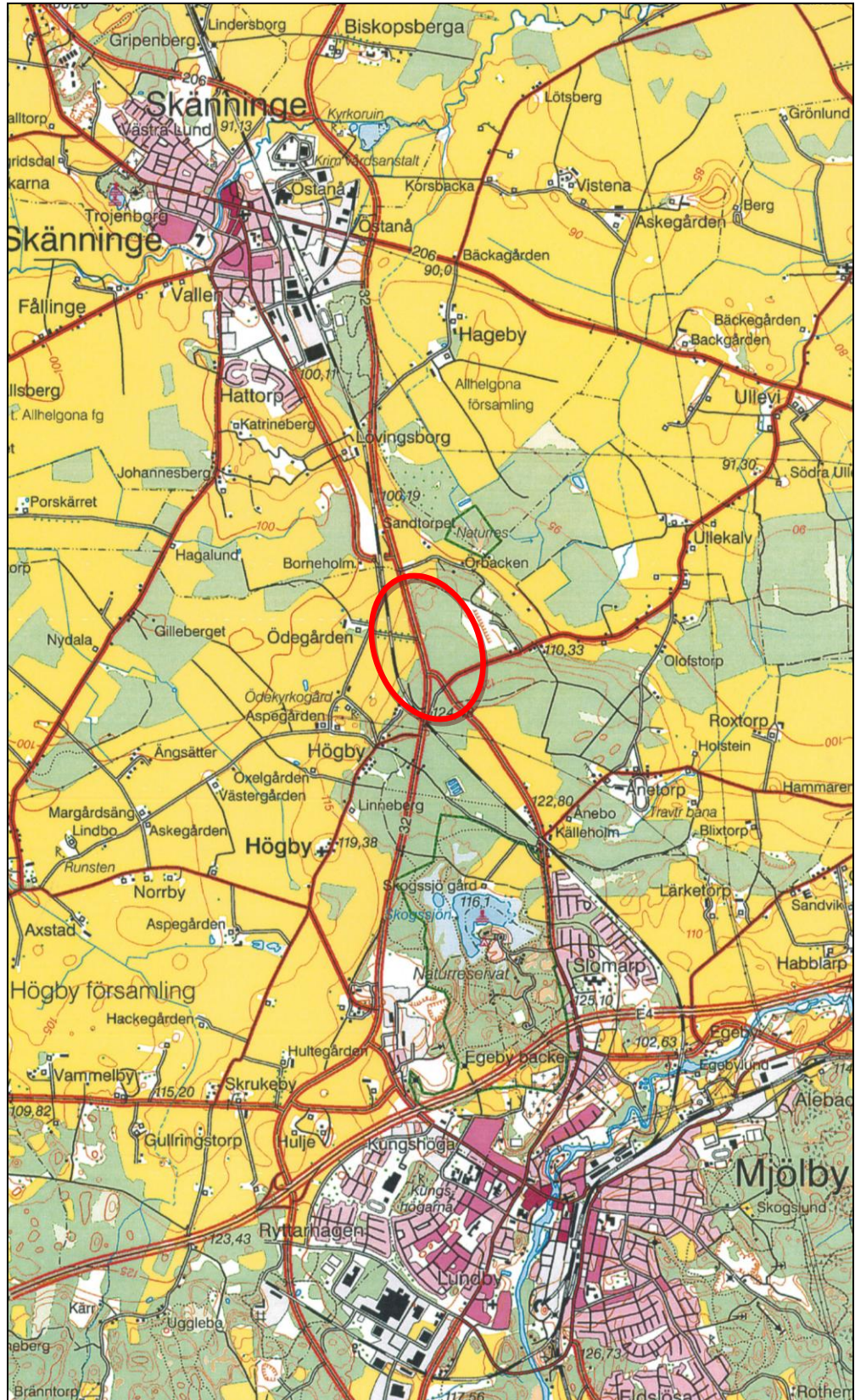
Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7405
ISBN: 978-91-86255-41-1

Tryck: Just Nu, Västerås 2010.

Innehåll

Innehåll	4
Sammanfattning.....	6
Inledning.....	6
Bakgrund.....	6
Ärendegång	6
Syfte och målsättning.....	7
Topografi och fornlämningsmiljö.....	7
Genomförande.....	10
Undersökningsresultat	12
Högby 90:1	12
Högby 92	15
Högby 93	18
Tolkning och utvärdering.....	21
Referenser.....	24
Kart- och arkivmaterial	24
Litteratur.....	24
Tekniska och administrativa uppgifter.....	26
BILAGOR.....	27
Bilaga 1. Schakttabell	27
Bilaga 2. Anläggningstabell	30
Bilaga 3. Fyndtabell	
Bilaga 4. 14C-analyser	
Bilaga 5. Vedartsanalyser	
Bilaga 6. Makrofossilanalyser	

Figur 1. Utdrag ur terrängkartan. Undersökningsplatsens läge är markerat med en röd ring. Skala 1:50 000.

Sammanfattning

I juni 2009 genomförde arkeologer från stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen (KM) arkeologiska förundersökningar vid Högbymon och Ullekalvskorset i Högby socken, Mjölby kommun i Östergötland. Förundersökningen föranleddes av att Vägverket planerade en ny- och ombyggnad av riksväg 50 (nuvarande väg 32), sträckningen Motala–Mjölby.

Den arkeologiska förundersökningen berörde lämningar av tidigare registrerad fossil åkermark (RAÄ 90:1) samt två boplatslämningar (RAÄ 92 och 93). Vid förundersökningen framkom framför allt lämningar efter hålvägar och härdar, men det kunde också konstateras att gravfältet RAÄ 87:1 är större än vad som tidigare varit känt. Vid undersökningen framkom inga fynd eller anläggningar som tydligt kan belägga att det funnits förhistoriska boplatser inom förundersökningsområdet.

Inledning

Bakgrund

Förbindelsen Motala–Mjölby är ett gammalt infrastrukturellt problem i västra Östergötland. På grund av upprepade försök att lösa detta problem har området kring väg 32 varit föremål för flera arkeologiska utredningar och undersökningar (jämför Skjöldebrand & Elfstrand 1992; 1996; Elfstrand & Skjöldebrand 1996; Larsson 1996; Larsson et al. 1997; Skjöldebrand 1997; Helander & Zetterlund 1998; Hedvall et al. 2002; Lindeblad 2002; Helander 2008).

Förundersökningarna vid Högbymon och Ullekalvskorset genomfördes inför en planerad ombyggnad av riksväg 32/50 mellan Mjölby och Skänninge. Förundersökningsområdet utgjordes av en totalt 700 meter lång sträcka längs nuvarande väg 32. Kompletterande arkeologiska utredningar av hela den planerade vägsträckningen genomfördes 2007–2008 av Riksantikvarieämbetet UV Öst (Helander 2008).

Bakgrunden för Länsstyrelsens beslut om förundersökning var att arbetsföretaget berör tidigare kända fasta fornlämningar, samt att platsen utgör ett lämpligt läge för mesolitiska och neolitiska boplatser. Valet av KM som undersökare gjordes genom direktval. Medverkande i fält var Kristina Jonsson, Peter Lindbom och Katherine Bless Karlsen (projektledare). Föreliggande rapport har huvudsakligen sammanställts av Katherine Bless Karlsen och Anna Lihammer.

Ärendegång

Denna rapport redogör för resultaten från förundersökningarna av RAÄ 90:1 och 92 respektive RAÄ 93 i Högby socken, Östergötland. Ursprungligen utgjorde förundersökningarna separata ärenden, men de har här lagts samman till en gemensam rapport, dels för att de utfördes parallellt i fält och dels för att både närheten mellan lokalerna och resultaten från förundersökningarna visar att de olika lämningarna hör samman.

Beslut om förundersökning av RAÄ 93 fattades av Länsstyrelsen i Östergötland 2009-03-06. (dnr 431-2428-09). I KM:s interna hantering fick ärendet nummer KM09022. Beslut om förundersökningar av RAÄ 90:1 och RAÄ 92 fattades 2009-03-19 (dnr 431-2429-09). Detta ärende fick nummer KM09023.

Syfte och målsättning

I enlighet med länsstyrelsens kravspecifikation var förundersökningens syfte att fastställa och beskriva de kända fornlämningarnas karaktär, datering, utbredning, omfattning, sammansättning och komplexitet. Resultatet skulle dels ligga till grund för länsstyrelsens eventuella kommande beslut samt bedömning av kunskapspotentialen, dels för Vägverkets vidare planering.

Målsättningen inför undersökningen var att ambitionsnivån skulle vara så hög att följande frågor skulle kunna besvaras på ett fullgott sätt:

- Fornlämningens fysiska utbredning inom undersökningsområdet.
- En preliminär tolkning av fornlämningens karaktär och datering.
- Omfattning och sammansättning av kulturlager, anläggningar och fynd avseende karaktär, mängd, komplexitet och bevarandegrad.
- Fornlämningens vetenskapliga och pedagogiska kunskapspotential.

Topografi och fornlämningsmiljö

Förundersökningsområdet ligger strax öster om Högby och Ödegården, längs befintlig väg 32 mellan Skänninge och Mjölby. Landskapet präglas av en relativt flack, östvästligt orienterad ås, som utgör en västlig utlöpare av Högbymon. I nordväst utgörs förundersökningsområdet av åkermark, medan östra och södra delen består av skogsmark. Jordmånen består huvudsakligen av lätta, väldränerade jordar där grovmo, mjåla och sand dominerar.

Området är mycket fornlämningsrikt med ett brett spektrum av fornlämningstyper. Både fornlämningar och ortnamn visar att Högby har utgjort ett område med stor betydelse under järnålder och tidig medeltid. Trakten är till exempel den runstensrikaste i Östergötland, med en koncentration till området kring Högby gamla kyrkoplats. Högby har därför tolkats som en möjlig regional huvudgård, utifrån en indelning av Östergötland i tre centralbygder under yngre järnålder (Hyenstrand 1989). Den nu rivna Högby medeltida kyrka var en romansk stenkyrka med torn och absid (Kaliff 1999:132).

Ortnamnet Högby finns belagt på en runsten från vikingatid i formen *Hugbu* (Ög 81), medan det äldsta skriftliga belägget, *Hogaby*, är från början av 1300-talet (SD 4:220). Namnet tolkas som ”gården vid högen/högarna” och antas syfta till högen där Högby gamla kyrka ligger eller på gravhögarna, RAÄ 54:1, i närheten av byn (Molin 2004:8). Lämningar efter den medeltida kyrkan finns fortfarande kvar invid platsen för Högby Ödekyrkogård (RAÄ 10:1). I detta område har kulturlager med boplatslämningar och rester efter en risflätad väg påträffats, som kan härröra från den medeltida bytomten (Skjöldebrand 1996; Elfstrand 1998:43ff).

Det delvis undersökta gravfältet RAÄ 54:1, beläget mellan Ödegården och Högby Prästgård, tolkas som det ursprungliga yngre järnåldersgravfältet tillhörande gården Högby (Lindahl 1950; Molin 2004:8). I samband med en förundersökning vid Högby Ödegård år 2001 påträffades ett större förhistoriskt boplatss- och aktivitetsområde.

Lämningarna daterades dels till en äldre period, med sannolik kontinuitet från yngre bronsålder fram till och med romersk järnålder, dels till en yngre period, som huvudsakligen omfattar vikingatiden. Den vikingatida bosättningen är därmed samtida med det närlägnade gravfältet RAÄ 54:1 (Molin 2004).

Ett flertal arkeologiska undersökningar genomfördes även i samband med att väg 32 fick en ny sträckning i början på 1990-talet. Bland annat undersöktes de mesolitiska och neolitiska boplatserna, RAÄ 243 och 86, belägna i kanten av Högbymon söder om det aktuella förundersökningsområdet (Larsson 1996) och två gravfält från äldre järnålder, RAÄ 14:1 vid Linneberg och RAÄ 87:1 vid Ullekalvskorset i Högby (Skjöldebrand 1997; Helander & Zetterlund 1998). Utöver dessa har ett troligt omarkerat urnebrandgravfält framkommit vid Oxelgården (Elfstrand 1998:45). Dessutom finns uppgifter om en hällkista från gården Hattorp, strax söder om Skänninge (Molin 2004:7).

Vid Högby Ödegård, cirka 200 meter väster om förundersökningsområdet, finns rester efter en domarring (RAÄ 9:1). Ytterligare två domarringar skall ha funnits i Högby fram till 1800-talet. Från Högby Ödegårds ägor finns även flera lösfynd, varav de flesta är insamlade i anslutning till våtmarksområden. Materialet består bland annat av spetsnackiga och tjocknackiga stenyxor, ett par yxor med skafthål, en flintskära och en flintdolk. Lösfynden indikerar således neolitiska boplotsaktiviteter i området (Molin 2004:5f). Direkt öster om nuvarande väg 32, strax norr om förundersökningsområdet, har det stått en rest sten, en häradssten och en väghållningssten med skålgropar (RAÄ 7:1). Av dessa finns endast väghållningsstenen kvar i dag.

Högbyområdet har haft kommunikationsförbindelser via Svartån, som utgör en av de viktigaste vattenvägarna i västra Östergötland, men även goda landförbindelser, eftersom en viktig äldre, sydgående vägsträckning från Skänninge, den så kallade Östra Holvägen, passerar förbi Högby. Denna skall vara angiven som ”Gamla stråvägen åt Skeninge och Högby Kyrkeby” på en karttext från 1729 (Larsson 1996:9). Spåren efter denna vägsträcka är fortfarande synliga i terrängen i form av ett omfattande halvvägssystem längs åsen mellan Kungshögaområdet vid Mjölby och Skänninge (Kaliff 1999:86; Molin 2004:7). Flera halvvägar tillhörande detta halvvägssystem har undersökts i samband med omläggningen av väg 32, väster och söder om det aktuella förundersökningsområdet (Elfstrand & Skjöldebrand 1996; Hedvall m.fl. 2002). De två gravfälten RAÄ 14:1 och RAÄ 87:1 är belägna i anslutning till det äldre halvvägssystemet.

Tidigare undersökningar

Flera tidigare arkeologiska utredningar och undersökningar har berört det aktuella förundersökningsområdet, varav de flesta i samband med tidigare och nuvarande planer för omläggning av väg 32/50 (Skjöldebrand & Elfstrand 1992; 1996; Larsson et al 1997; Skjöldebrand 1997; Hedvall et al 2002; Lindeblad 2002). Kompletterande arkeologiska utredningar av hela den planerade vägsträckningen genomfördes 2007–2008 av Riksantikvarieämbetet UV Öst (Helander 2008). Det aktuella förundersökningsområdet berör i första hand fornlämningarna RAÄ 90:1, RAÄ 92 och RAÄ 93, men även det tidigare delvis undersökta gravfältet RAÄ 87:1 ligger inom det planerade vägarbetsområdet och kom således att beröras av förundersökningen.

RAÄ 90:1 (f.d. Objekt II, Område E) utgörs av fossil åkermark inom ett närmast triangulärt område, cirka 100 x 10–30 meter stort, längs västra sidan av väg 32. Fornlämningen påvisades vid en arkeologisk utredning, etapp 1, utförd av Riksantikvarieämbetet UV Öst år 2001 (Lindeblad 2002). Området beskrivs som väl stenröjt och plant. I öst-västlig riktning var åkern avdelad av låga vallar, alternativt

grunda diken, på cirka 15 meters avstånd från varandra. Lämningen bedömdes vara från 1800- eller 1900-talen (Lindeblad 2002:9). Med undantag från den sydvästligaste delen ligger hela detta område inom det planerade vägarbetsområdet.

RAÄ 92 (f.d. Objekt 1) utgörs av ett boplatsoområde, påvisat vid arkeologiska utredningar utförda av Riksantikvarieämbetet UV Öst 2001 (Hedvall m.fl. 2002; Helander 2008). Fornlämningen utgör ett cirka 140 x 50–80 meter stort område, beläget i skogsmark längs västra sidan av riksväg 32. I väster gränsar området till åkermark, i öster till gravfältet RAÄ 87:1. Topografin är svagt böljande med en central svacka och en plåtå strax norr om denna. Humuslagret var 0,2–0,3 meter tjockt, och under detta bestod marken av grusig eller fin sand. Vid utredningsgrävningen 2007 framkom flera anläggningar av boplatsskäraktar. De bestod av gropar med inslag av sot och kol, samt ett sotigt kulturlager. Inga fynd påvisades. Lämningarna tolkades som en möjlig neolitisk boplåt (Helander 2008:15). Nivån är cirka 120 meter över havet. Läget i terrängen, i en svag västslutning mot en tidigare sankmark, motsvarar de tidigare undersökta ”Högby-boplatserna” (RAÄ 243). Detta gav indikationer om att även tidiga stenåldersbosättningar kunde finnas på platsen (Hedvall m.fl. 2002:50). Så gott som hela denna forn lämning ligger inom det planerade vägarbetsområdet.

RAÄ 93 (f.d. Område E) utgörs av ett cirka 60 x 50 meter stort boplatsoområde, beläget på en långsträckt plåtå i åkermark utmed västra sidan av nuvarande väg 32. Fornlämningen framkom i samband med utredningsgrävningar, genomförda av Riksantikvarieämbetet UV Öst (Helander 2008). Anläggningarna utgjordes av en härd och delar av ett lager innehållande kol och bränd lera. Matjordslagret var 0,3 meter tjockt och under detta bestod markytan av sand. Spår efter plöjning fanns inom hela området, vilket bedömdes ha kunnat påverka bevarandet av eventuella forn lämningar. (Helander 2008:14). Nivån ligger mellan 110 och 115 meter över havet. I stort sett hela denna forn lämning ligger inom det planerade vägarbetsområdet.

RAÄ 87:1 utgörs av ett gravfält från äldre järnålder. Gravfältets västra del undersöktes år 1992 av Riksantikvarieämbetet UV Linköping (Skjöldebrand 1997). Denna del bestod av 19 ovan mark synliga gravkonstruktioner i form av runda och firsidiga stensättningar, stenkretsar och resta stenar med kantkedja. Vid undersökningen framkom sammanlagt 46 gravgömmor, där både skelett- och brandbegravningar fanns representerade. ¹⁴C-dateringarna av gravarna indikerar en relativt kort användningsperiod, cirka 200 f.Kr.–350 e.Kr. Utgrävningen gav ett rikt och delvis unikt fyndmaterial, med föremål av bland annat av järn, brons, glas, horn och keramik. Den undersökta delen av gravfältet bedömdes utgöra cirka hälften av det totala antalet gravar (Skjöldebrand 1997:8). Markeringen av den resterande delen av gravfältet i FMIS utgjorde endast ett mindre område öster om väg 32. Denna del planerades att skyddas under vägarbetsperioden och ingick därför inte i förundersökningen (se figur 4).

I samband med utgrävningen dokumenterades också delar av en äldre forn lämning över stora delar av gravområdet, men på en något djupare nivå än gravarna. Denna bestod av boplatsslämningar i form av gropar, stolphål, hasselnötskal och keramik från neolitikum och äldre bronsålder, samt en brandgrav från stridsyxetid (Skjöldebrand 1997). Då dessa boplatsslämningar bedömdes att kunna tillhöra RAÄ 92, ingick även området öster, söder och norr om gravfältet, på östra sidan av riksväg 32, i förundersökningsområdet.

Inom RAÄ 90:1 var syftet att återfinna och dokumentera de tidigare påvisade åkerparcellerna. I detta område inleddes därför förundersökningen med okulär besiktning av den delen av fornlämningen som fortfarande utgörs av skogsmark. Underökningen av samtliga förundersökningsområden genomfördes därefter med sökschaktning.

Totalt grävdes 59 schakt inom RAÄ 90:1 och RAÄ 92, varav 15 i åker- och skogsmark inom RAÄ 90:1, de övriga i skogs- och gräsmark inom RAÄ 92. Den undersökta arealen uppgick till 2 024 m², (817 löpmeter). Inom RAÄ 93 grävdes 30 schakt. Av dessa drogs 10 sökschakt i åkermarken väster om väg 32 och 20 i skogsmarken öster om väg 32. Den undersökta arealen inom RAÄ 93 uppgick till cirka 1 969 m² (602 löpmeter). Schakten var huvudsakligen mellan 4 och 38 meter långa och runt 3–6 meter breda. Ett av schakten inom RAÄ 93 grävdes dock till drygt 100 meters längd (schakt 1179) för att följa en av hålvägarnas utsträckning inom förundersökningsområdet. Schaktens djup varierade mellan 0,2 och 0,9 meter. Mestadels drogs schakten med ett inbördes avstånd på mellan 10–20 meter. Alla schakt lades igen efter avslutad undersökning.

Samtliga anläggningar som inte låg i direkt anslutning till gravfältet RAÄ 87:1 undersöktes i samband med förundersökningen. Mindre anläggningar undersöktes till hälften, medan större anläggningar (hålvägarna) undersöktes med hjälp av snitt genom strukturerna. Samtliga undersökta anläggningar dokumenterades med sektionsritningar och foto samt provtagning för vidare analyser där detta bedömdes som relevant.

Alla schakt, fynd och misstänkta anläggningar mättes in digitalt och beskrevs översiktligt. Utöver detta mättes även diken och andra recenta störningar in, i första hand där de berörde områden med fasta fornlämningar. Informationen har lagrats, redigerats och analyserats i det GIS-baserade dokumentationssystemet Intrasis 2.1/Intrasis Analysis. Den vidare bearbetningen och presentationen av materialet är gjort i ArcGIS, ArcMap 9.3. Fotodokumentationen utfördes digitalt medan fältritningarna har digitaliserats i efterhand.

Naturvetenskapliga analyser

Kolprov togs ur samtliga undersökta anläggningar där säkra kontexter kunde konstateras. Det huvudsakliga syftet med proven var att skapa underlag för urval av kol för ¹⁴C-analyser. Kolprov från tre anläggningar har vedartsanalyserats av Erik Danielsson på Vedlab och sedan ¹⁴C-daterats vid Ångströmlaboratoriet i Uppsala.

Fyra stycken jordprov har analyserats för växtmakrofossiler av Mats Regnell, Institutionen för Naturgeografi och Kvartärgeologi, Stockholms universitet. Syftet med makrofossilanalyserna var främst att få en uppskattning av förväntad mängd makrofossil inför en eventuell särskild undersökning.

Förändringar i förhållande till undersökningsplanerna

Ursprungligen utgjorde förundersökningarna av RAÄ 90:1 och 92 respektive RAÄ 93 separata ärenden. Närheten mellan lokalerna gjorde dock att förundersökningarna utfördes parallellt i fält. Resultaten från undersökningarna visade också på samma typ av fornlämningar inom båda områdena. Efter överenskommelse med länsstyrelsen har därför resultaten från dessa förundersökningar lagts samman till en gemensam rapport.

Inom RAÄ 92 grävdes sex schakt felaktigt utanför det definierade förundersökningsområdet i söder. Dessutom grävdes schaktet 889 delvis utanför förundersökningsområdet i väster, i ett område som redan tidigare var arkeologiskt undersökt.

Publika insatser

Förundersökningen besöktes av *Östgöta Correspondenten* onsdag 24 juni 2009, som presenterade grävningen i en artikel nästkommande dag (Frankova 2009).

Undersökningsresultat

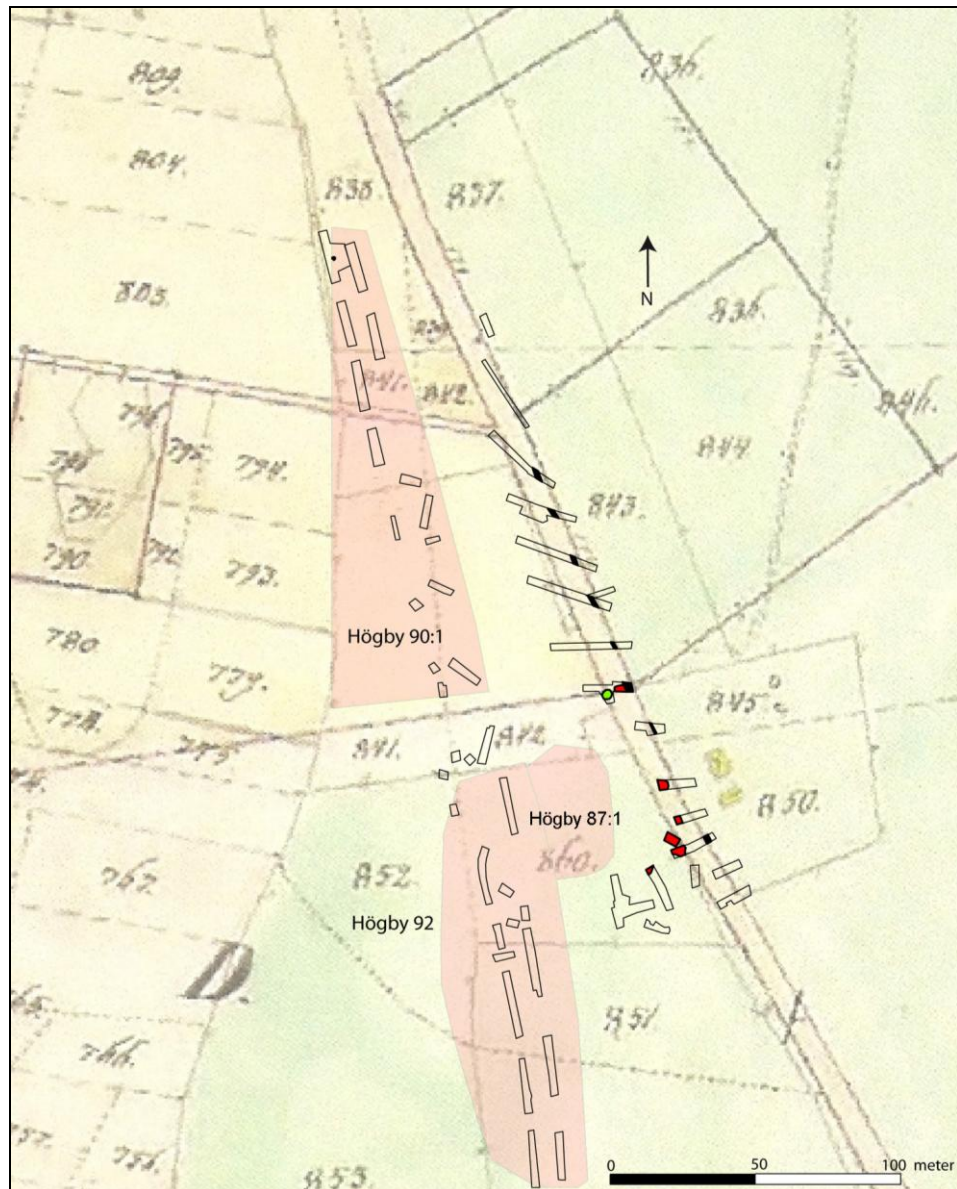
Området för den fossila åkermarken RAÄ 90:1 och boplatserna RAÄ 92 och RAÄ 93 utgör ett topografiskt sammanhängande område, beläget på en relativt flack, östvästlig ås, som utgör en västlig utlöpare av Högbymon. Enligt äldre kartor har området berörts av den omstrukturering av inägor och utmark som skedde i samband med laga skifte på mitten av 1800-talet. Dessutom finns flera skikt av äldre vägar inom detta område.

I samband med schaktning inom RAÄ 90:1 påträffades en förhistorisk härd. Inom RAÄ 93 framkom tre härdar och två hålvägar. Vid förundersökningen av RAÄ 92 framkom lämningar efter hålvägar och/eller nyare vägar i alla schakt norr och öster om gravfältet, en brunn strax norr om gravfältet, samt gravar i fem eller sex av schakten norr och öster om gravfältet RAÄ 87:1 (för mer detaljerade beskrivningar av dessa lämningar, se bilaga 1 och 2). Gravfältet kom därmed också att beröras av förundersökningen. I övrigt framkom spår efter en torplämning från 1800-talet.

Högby 90:1

RAÄ 90:1 utgörs av fossil åkermark med bandparceller inom ett närmast triangulärt område, cirka 100 x 10–30 meter stort, längs västra sidan av väg 32. I samband med upprättande av undersökningsplanen gjordes en översiktlig studie av historiskt kartmaterial, som visade att RAÄ 90:1 ligger strax utanför Högbyns historiska inägor i öster. Den äldre gränsen mellan inägor och utmark kan följas från 1600-talet och fram till storskifteskartan från 1773, där området för RAÄ 90:1 är markerat som Högby mo och använt som utmark (D42-11:d7:100-1; D42-11:1; D42-11:2). Vid laga skifte på mitten av 1800-talet omreglerades både inägorna och utmarken. Som ett led i denna omreglering togs delar av den tidigare utmarken i anspråk som odlingsmark, bland annat området för RAÄ 90:1, som här tillhör gårdsenhet C (D42-11:3). Denna nyröjda åkermark ligger mellan en nydragen vägsträcka i öster och gränsen för de äldre inägorna i väster (se figur 3).

Enligt senare ekonomiska kartor var denna åkermark fortfarande i bruk åtminstone fram till 1948 (J112-45-6; J133-8f4b50). Under sista hälften av 1900-talet var emellertid området åter skogbevuxet. Området utgörs i dag av skogsmark endast i den sydöstligaste tredjedelen, i övrigt av åkermark. De tidigare registrerade åkerparcellerna i den delen som utgörs av skogsmark var på grund av detta svåra att urskilja med säkerhet och dokumenterades därför inte.

Figur 3. Fornlämningar och undersökningsschakt markerade på kartan över laga skifte från 1855. Fornlämningar är markerade med rosa färg. RAÄ 90:1 utgör en del av den tidigare utmarken som togs i anspråk som odlingsmark efter laga skifte. Väster om RAÄ 90:1 ses den äldre gränsen mellan Högby's inägor och utmark. Öster om gravfältet RAÄ 87:1 ses en mindre gårdsenhet. Skala 1:2 500.

Härd

Vid schaktning inom RAÄ 90:1 framkom en härd i norra delen av området (A1047). Härden uppmärksammades först som en gråsvart lins i schaktprofilen och togs sedan fram i plan i samband med utvidgningen av schaktet mot öster. Fyllningen bestod av svartgrå sotig sand, samt kol och skärvsten i botten av anläggningen. Övre delen av anläggningen hade en, till synes, torr konsistens och nästan inget kol. Detta kan ha orsakats av kraftig urlakning, då botten i detta område bestod av mycket fin sand. Ett kolprov av asp från botten av anläggningen har ¹⁴C-daterats till 420–590 e.Kr. med 95,4 % säkerhet (Ua-38813), dvs. folkvandringstid/äldre vendeltid. I likhet med härdarna på RAÄ 93 (se nedan) kan denna ha legat i anslutning till en hålväg.

Högby 92

Eftersom detta område var skogbevuxet, kom schaktningen inledningsvis att äga rum längs samma sträcka som utredningsschaktningen (längs en befintlig röjd sträcka i skogen). Sotiga mörkfärgningar av motsvarande utseende som de som framkom vid utredningen påträffades också i förundersökningsschakten, varav många sannolikt är samma anläggningar. Noggrann framrensning av dessa, samt undersökningar av flera av mörkfärgningarna visade att samtliga var färgningar efter trädrötter, varav några var brända och flera hade synliga rotrester längre nere i sanden. Även en större anläggning, inledningsvis tolkad som ett grått sotigt lager, visade sig vid undersökning vara av samma karaktär och avfärdades därför som fornlämning.

Äldre kartmaterial visar att området har varit skogbevuxet åtminstone från 1600-talet och fram till mitten eller slutet av 1800-talet. Området nyttjades därefter som åkermark, för att åter bli skogbevuxet någon gång under sista hälften av 1900-talet. Samtliga mörkfärgningar i detta område tolkades därför som möjliga röjningsspår, sannolikt efter uppodlingen av området i samband med laga skifte vid mitten av 1800-talet. Inga boplatzlämningar framkom i dessa schakt.

Hålvägar

Vid förundersökningen av RAÄ 92 framkom lämningar efter hålvägar i sju av schakten öster om väg 32 (A469, A573, A605, A623, A722 och A802). Tillsammans bildar de en närmast nordsydligt löpande vägbana öster och norr om gravfältet RAÄ 87:1 (se figur 4). Spåren efter hålvägarna framkom som tydliga mörkfärgningar i botten av schakten (se figur 5). Längs kanterna av hålvägen framkom partier med brun och rostfärgad sand med ett tunt, svart humusskikt i toppen. Detta är sannolikt den ursprungliga markytan som har bevarats i området närmast vägen, trots senare uppodling av marken som åkermark.

Figur 5. Sektion av schakt 1427. I framkant ses hålvägen A605 innan utgrävning. Hålvägen överlagras av gruslager och fyllningsmassor från flera generationer av nyare vägar. Fotograferad mot norr av Peter Lindbom.

I den sektion som drogs genom hålvägen A605 (i schakt 1427) konstaterades en i det närmaste u-formad vägbotten. I anslutning till denna hålväg togs två makroprov. Dessa prov gav inget resultat, annat än att de indikerade att området svedjats vid någon tidpunkt alternativt att det härjats av en naturlig skogsbrand (se bilaga 6). Lämningarna efter hålvägen inom RAÄ 92 utgör sannolikt fortsättningen mot söder av samma vägsträcka som påträffades inom RAÄ 93 (se nedan).

Förutom hålvägarna framkom spår efter nyare vägar i form av gruslager samt större eller mindre rester av ytterligare vägfyllning (se figur 5). Mellan de olika vägfyllningarna påvisades spår efter äldre markytor. Sannolikt indikerar detta att vägen periodvis har grott igen innan nya lager med grus har lagts på. Dessa vägar har i stora drag följt samma sträcka som hålvägen i detta område. Av dessa är den nyaste den vägsträcka som lades om så sent som på 1990-talet. Både den äldre hålvägen och senare vägsträckningar har således passerat strax öster om gravfältet.

Gravfältet RAÄ 87:1

Vid schaktning i området öster om gravfältets skyddsområde framkom stenpackningar i sex av schakten (se figur 4), varav fem med säkerhet tillhör gravar (A768, A775, A789, A822 och A833). Två av anläggningarna hade tydliga kantkedjor bestående av större stenar (A755 och A833). Stenpackningarna i övrigt bestod av relativt små stenar (huvudsakligen 0,1–0,2 meter stora). I ett schakt strax norr om gravfältets skyddszon framkom en liknande stenpackning (A683), som var till synes var skuren i öster av en nyare tids väg. Detta kan utgöra ytterligare en grav, alternativt ett röjningsröse från nyare tid.

Ingen av dessa stenpackningar avgränsades i samband med förundersökningen. Utifrån de framtagna anläggningarna kan det likväl konstateras att gravöverbyggnadernas storlek varierar och att de tycks ha tydliga likheter med de som tidigare har undersökts på gravfältet. Samtliga av dessa anläggningar låg i anslutning till ett mindre höjdparti i terrängen.

Figur 6. Den framtagna delen av graven A833. Fotograferad mot väster av Peter Lindbom.

Inom ramen för förundersökningen kan gravfältet anses som avgränsat mot öster och söder, medan avgränsningen mot norr är mera osäker (se figur 11). Resultaten indikerar således att den resterande, östra delen av gravfältet kan vara lika stor som den tidigare undersökta, västra delen av gravfältet.

Brunn

I schaktet strax norr om gravfältets skyddszon framkom även en stor mörkfärgning (A635) bestående av ljusgrå urlakad sand (se figur 7). Anläggningen var i det närmaste rund i plan med tydlig nedgrävningskant och tolkades utifrån ytans utseende som en brunn, sannolikt från nyare tid.

Figur 7. Brunnen A635. Fotograferad mot sydväst av Katherine Bless Karlsen.

Lämningar från historisk tid

I samband med undersökningen av RAÄ 92 noterades resterna efter en trädgård från historisk tid. Strax söder om gravfältet fanns biologiska trädgårdslämningar i form av vinbärbuskar och enstaka andra trädgårdsväxter. Väster om väg 32 påvisades förvildade pingstliljor som troligen härstammar från samma trädgård. Både trädgården och brunnen A635 kan ha tillhört en mindre gårdsenhet, belägen strax öster om gravfältet RAÄ 87:1, som enbart finns på kartan för laga skiftet från 1855, men inte på tidigare eller senare kartor (se figur 3). Vid 1800-talets mitt fanns ungefär 100 000 torp i Sverige, många av dem var i bruk en mycket kort tid (jämför Bäck 1992).

Sentida störningar

Öster om gravfältet RAÄ 87:1 var marken urschaktad, sannolikt i syfte att plana ut markytan i samband med tidigare vägbyggen. En del av dessa massor har sedan lagts ovanpå den ursprungliga markytan längs västra kanten av vägen. I dag ses resultatet av detta arbete som en tydlig terrassliknande kant längs östra sidan av gravfältet, inmätt som A762 (se figur 8). Dessa schaktmassor överlagrade två av stenpackningarna (A768 och A775), men har till synes inte skadat dessa gravar. Längs delar av denna vägsträcka fanns också ett nergrävt dike med ett cementrör. Diket har följt västra sidan av den äldre sträckan för väg 32, och utgör därmed en nyare störning. I anslutningen till diket framkom även ett stenskott stolphål från nyare tid med ett cementblock i botten.

Figur 8. Södra delen av gravfältet RAÄ 87:1 mot sydväst. Längs östra sidan av gravfältet påvisades en tydlig terrassliknande kant (A762) som har bildats vid urschaktning av marken i samband med vägbygge. Foto: Peter Lindbom.

Ytterligare en terrassliknande kant påvisades något längre mot söder (A860). Också denna följde västra sidan av den äldre vägsträckningen för väg 32. Eftersom fyllningen enbart utgjordes av påförda massor är det sannolikt att denna har direkt med vägen att göra. Denna kant tolkades därför som vägfyllning.

Högby 93

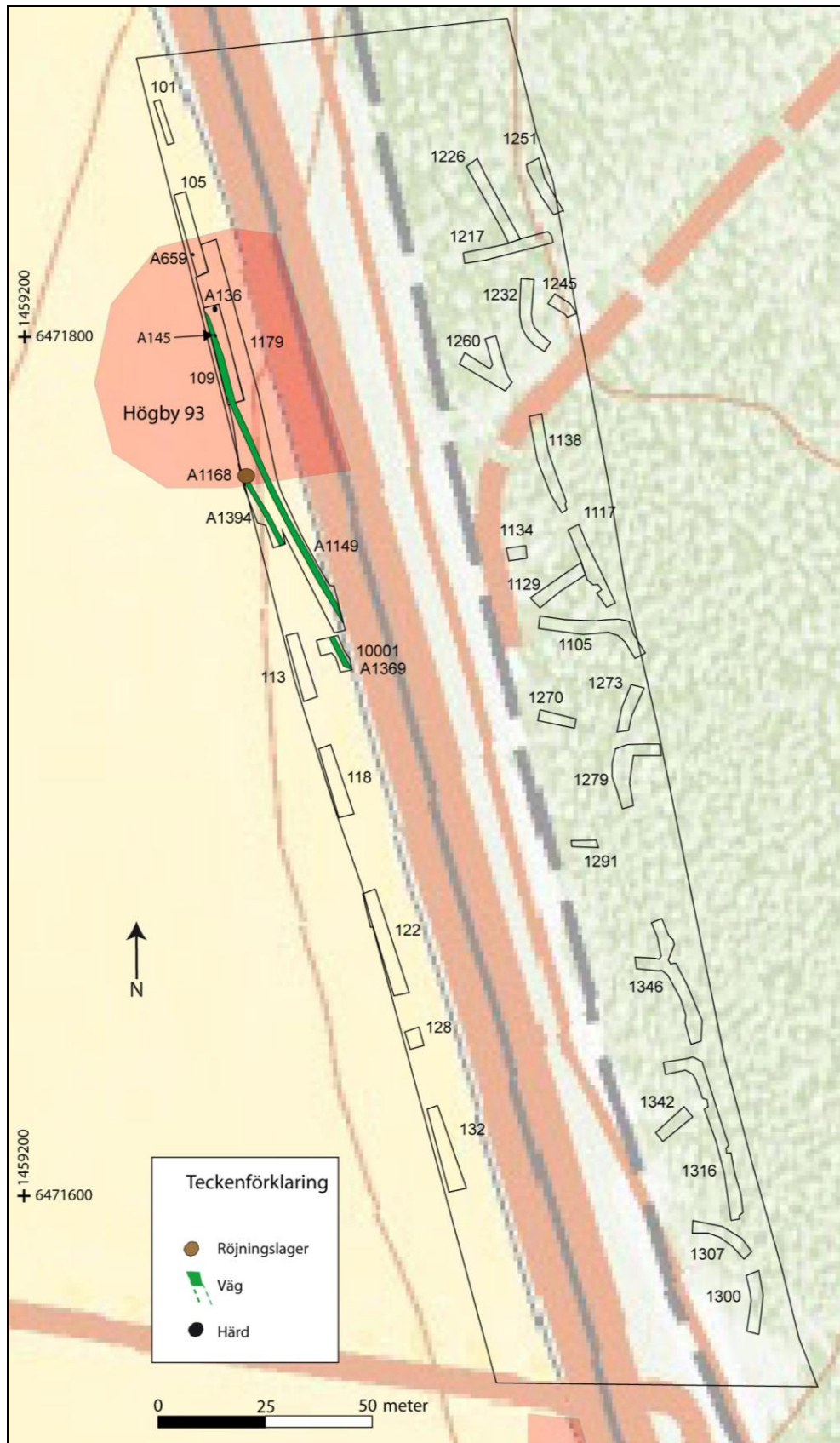
Eftersom förundersökningsområdet och utredningsområdet hade samma utbredning i detta område, genomfördes förundersökningens sökschaktning inom samma område som den tidigare utredningsgrävningen. Sammantaget framkom tre härdar, delar av ett röjningslager och två hålvägar inom RAÄ 93 (se figur 9). Samtliga anläggningar undersöktes. Vid sökschaktning i skogsområdet öster om väg 32 påvisades äldre åkermark efter uppodlingen av området på 1800-talet. I övrigt framkom inget av antikvariskt intresse.

Härdar

Tre härdar framkom inom RAÄ 93 (A136, A145 och A659). Samtliga var delvis skadade av plöjning i nyare tid. Härden A136 var ganska stor, 1,37 x 0,97 meter, och innehöll rikligt med skärvsten. Vid analys av ett makroprov från denna härd framkom frön av brödvete och åkerfräken, vilket visar på odling (se bilaga 6).

Härden A145 var tydligt skuren av hålvägen A1149 (se figur 10) och är således äldre än detta vägvsnitt. En ¹⁴C-analys av träkol från ek daterar härden till 540–650 e.Kr., kalibrerad med 95,4 % säkerhet (Ua-38812). Detta placerar den huvudsakligen inom äldre vendeltid.

Inga andra typer av boplatssindikerande anläggningar påträffades kring härdarna. Möjligen kan härdarna utgöra utkanten av ett boplatssområde som befinner sig utanför förundersökningsområdet. En annan möjlighet är att de har samband med hålvägarna.

Figur 9. Schaktplan över RAÄ 93 med digitala fastighetskartan i bakgrunden. Skala 1:1 500.

Röjningslager

I västra delen av schakt 1179 framkom ett lager bestående av gråsvart sotig sand med stora mängder träkol (A1168). Den framtagna delen av lagret var ungefär 5,6 x 1,0 meter stort och cirka 0,1 meter tjockt och tolkades inledningsvis som ett röjningslager. Lagret överlagrade den västra hålvägen (A1394) och är därmed yngre än denna. Spår efter kol och brända trädrötter noterades på flera ställen, även i de övriga schakten, men då dessa spår var mycket diffusa mättes de inte in.

En ¹⁴C-analys av träkol från tall gav en datering av lagret till 1480–1650 e.Kr., kalibrerad med 95,4 % säkerhet (Ua-38814), dvs. senmedeltid–efterreformatorsk tid. Äldre kartor över detta område, varav den äldsta är från 1638 (D 42-11:D7:100-1), visar att området är beläget i utmark vid denna tidpunkt. Tillsammans med vedartsbestämningen av träkol från lagret som tall (se bilaga 5), kan detta indikera skogsbrand såväl som avsiktlig röjning (Häggström 2002:39).

Hålvägar

Inom RAÄ 93 framkom lämningar efter två hålvägar, A1149 och A1369/A1394. Dessa löpte parallellt med endast några meters mellanrum, i nordväst–sydöstlig riktning. Den östra hålvägen, A1149, var 1,4 meter bred och kunde följas till en längd av 79 meter inom förundersökningsområdet. Den östra, A1369/A1394, var något smalare och påvisades i två separata schakt. I samband med utgrävningarna framkom två järnföremål, samt fragment av tegel och slagg (F1413–1416).

Hålvägarna framkom som tydliga mörkfärgningar, innehållande humös sand som delvis var blandad med ljusare steril sand (se figur 10). I de utgrävda sektionerna var hålvägarna mellan 0,17 och 0,25 meter djupa. Både skålformade och mera plana, oregelbundna vägbottnar kunde påvisas längs samma vägsträcka (A1149). Nedskärningskanterna var på vissa ställen raka med relativt tydliga fördjupningar i kanten, vilket kan tolkas som hjulspår. Detta visar att den bredare hålvägen A1149 har använts till vagntransporter.

Figur 10. Hålvägen A1149 och härden A145. Härden är skuren av hålvägen och är således äldre än detta vägvägsnitt. Härden är daterad till äldre vendeltid. Fotograferad mot söder av Peter Lindbom.

Eftersom hålvägar skapas genom kontinuerlig användning och slitage under långa tidsperioder, är de nästan omöjliga att datera. Dateringen av härden A145, som är skuren av den östra hålvägen, indikerar dock att denna vägsträcka är yngre än folkvandringstid/äldre vendeltid (540–650 e.Kr.), medan dateringen från röjningslagret A1168, som överlagrar den västra hålvägen, visar att denna vägsträcka är äldre än 1500- eller 1600-talet. Enligt Lennart Carlie kan man också generellt förmoda att bredare trågformade hålvägar är relativt sena genom att vagntransporter blir vanligare (Carlie 2000:46; Elfstrand 2005:97).

Översiktliga kartstudier visar att de hålvägar som påträffades vid förundersökningen är belagda på de äldsta kartorna över området. På dessa kartor följer denna vägsträcka den äldre gränsen mellan Högbys inägor och utmark. Vid laga skifte på 1850-talet togs delar av denna utmark i bruk som åkermark och vägen flyttades ett stycke österut. Den nya vägen följde ungefär samma vägsträcka som i dag. Vidare mot söder ansluter både hålvägarna och nyare vägar till den vägsträcka som påvisades inom RAÄ 92.

Tolkning och utvärdering

Vid förundersökningarna av RAÄ 90:1, 92 och 93 framkom inga fynd eller anläggningar som tydligt kan belägga att det funnits förhistoriska boplatser inom förundersökningsområdet. I stället dominerar det arkeologiska materialet av hålvägar och härdar. I schakten öster och norr om skyddsområdet runt gravfältet RAÄ 87:1 framkom också flera stenpackningar, som indikerar att detta gravfält är större än tidigare antaget.

Högby 87:1

Vid schaktning i området öster om gravfältets skyddsområde framkom stenpackningar i sex av schakten, varav fem med säkerhet tillhör gravar. I ett schakt strax norr om gravfältets skyddszon framkom en liknande stenpackning (A683) samt en brunn (A635). Ingen av stenpackningarna avgränsades i samband med förundersökningen. Utifrån de framtagna anläggningarna kan det likväl konstateras att de tycks ha tydliga likheter med de gravar som tidigare har undersökts på gravfältet. Inom ramen för förundersökningen kan gravfältet anses som avgränsat mot öster och söder, medan avgränsningen mot norr är mera osäker. Resultaten indikerar att den resterande, östra delen av gravfältet kan vara lika stor som den tidigare undersökta, västra delen av gravfältet (se figur 11).

Högby 90:1

Studier av äldre kartmaterial visar att den fossila åkermark som utgör RAÄ 90:1 togs upp på mitten av 1800-talet i samband med laga skiftet och nyttjades åtminstone fram till mitten av 1900-talet. Eftersom stora delar av detta område åter har tagits i bruk som åkermark sedan inventeringen, var de tidigare påvisade åkerparcellerna svåra att urskilja med säkerhet i den delen som fortfarande består av skogmark. Dessa parceller dokumenterades därför inte. Vid sökschaktning inom detta område framkom en härd (A1047). En ¹⁴C-datering av träkol från härden gav en datering till folkvandringstid/äldre vendeltid.

Hålvägar

Vid förundersökningen påträffades lämningar efter hålvägar både inom RAÄ 92 och RAÄ 93. Dessa hålvägar tillhör med stor sannolikhet samma hålvägsystem som tidigare har undersökts söder om förundersökningsområdet (Elfstrand & Skjöldebrand 1996; Hedvall m.fl. 2002) och utgör därmed en nordligare del av den Östra Hålvägen. Denna typ av vägkoncentrationer, eller kommunikationsstråk i landskapet, har diskuterats flera gånger. Under senare år har både kulturgeografiska och arkeologiska studier visat att vägar kan ha lång kontinuitet i landskapet. Detta kan bland annat beläggas genom en studie av hur andra typer av fornlämningar förhåller sig till dem (jämför Eriksson 2001; Stenquist Milde 2007).

Inom RAÄ 92 överlagrades hålvägarna av äldre grusvägar, samt den tidigare vägsträckan för riksväg 32 som lades om så sent som på 1990-talet. Inom RAÄ 93 påträffades hålvägarna i dagens åkermark, men följer i huvudsak den äldre gränsen mellan Högbyns inägor och utmark. I detta område visar det historiska kartmaterialet att det fortfarande låg en väg här på 1700-talet, men att vägen flyttades en bit österut i samband med att delar av den tidigare utmarken togs i anspråk som åkermark efter laga skiftet på mitten av 1800-talet. Den nya vägen följer därefter ungefärligt samma vägsträcka som i dag. Vid Högby tycks således både hålvägarna och nyare vägar förhålla sig till gränsen för Högbyns historiskt belagda inägor.

Dateringen av härden A145, som är skuren av den östra hålvägen, indikerar att denna vägsträcka är yngre än folkvandringstid/äldre vendeltid (540–650 e.Kr.), medan dateringen från röjningslagret A1168, som överlagrar den västra hålvägen, visar att denna vägsträcka är äldre än 1500- eller 1600-talet. Både de två gravfälten RAÄ 14:1 vid Linneberg och RAÄ 87:1 vid Ullekalvskorset i Högby, daterade till äldre järnålder, tycks vara grupperade längs detta hålvägssystem (Kaliff 1999:86), vilket indikerar att vägsystemet har etablerats redan i förhistorisk tid.

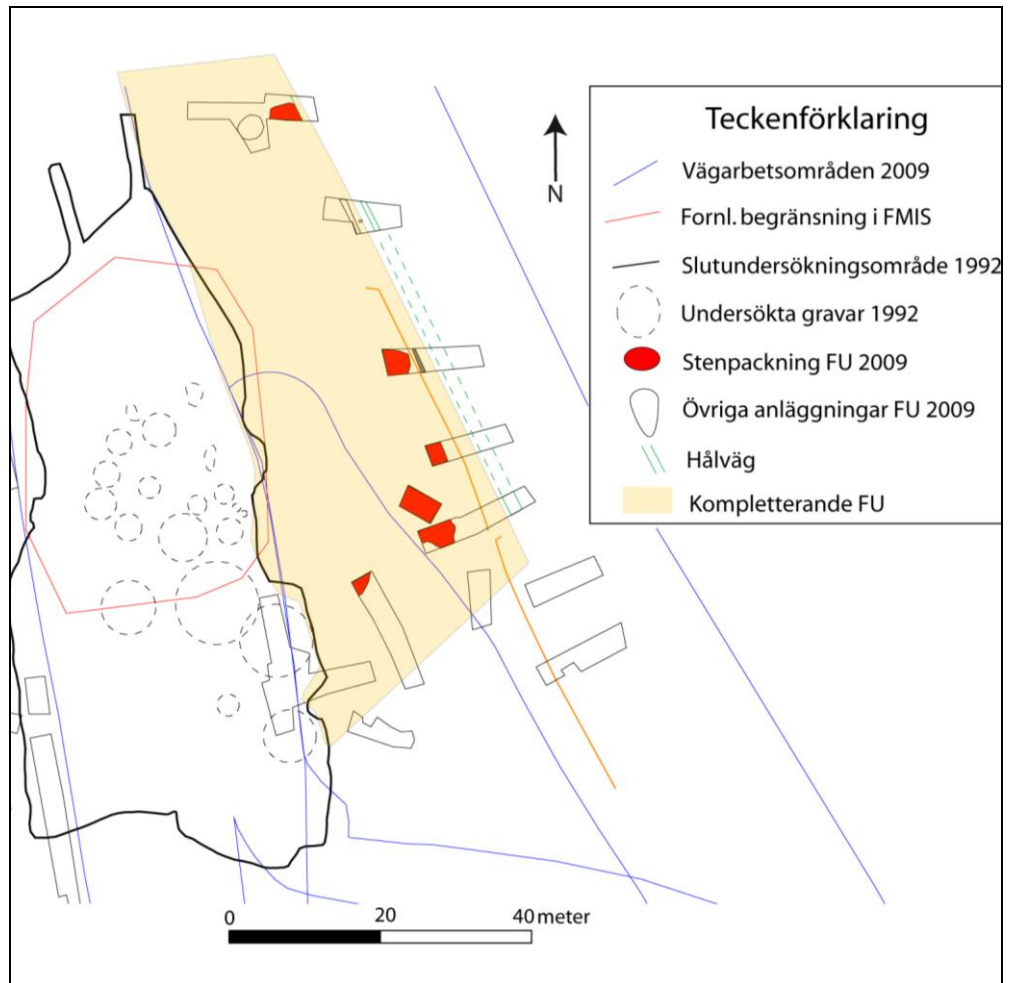
Härdar

Inom RAÄ 93 framkom tre härdar, varav en har daterats till äldre vendeltid (A145). De tre härdarna inom RAÄ 93 kan utgöra delar av ett härdområde i utkanten av en närbelägen boplats. Trots bra boplatslägen på höjdpartiet öster om väg 32 framkom dock inga indikationer på boplatslämningar i detta område. Denna boplats måste därför finnas utanför förundersökningsområdet. Samtliga tre härdar låg strax öster om de två hålvägarna. En annan möjlighet är därför att härdarna har samband med dessa. Området ligger i en svag norrslutning, precis där landskapet planar ut när man kommer upp på höjden från Skänninge. Platsen utgör därför en naturlig rastplats längs vägen.

Förslag till ytterligare åtgärder

Inga ytterligare åtgärder förordas inom områdena för RAÄ 90:1 och RAÄ 92 väster om väg 32. För gravfältet RAÄ 87:1 förordar KM en kompletterande förundersökning bland annat för att fastställa den resterande delens storlek och omfattning inför en senare särskild undersökning. Detta område utgör cirka 2 300 m².

Inom RAÄ 93 gör förundersökningen, tillsammans med utredningsschakten, att detta område kan anses som tillfredställande undersökt. KM anser därför att vidare undersökningar inte är motiverat inom detta område. Det är dock Länsstyrelsen i Östergötlands län som äger beslutanderätt i frågan.

Figur 11. Översikt över gravfältet RAÄ 87:1. I väster ses den tidigare undersökta delen av gravfältet, i öster de stenpackningarna som framkom vid förundersökningen (med rött). Området som föreslås för en kompletterande förundersökning utgör cirka 2 300 m². Skala 1:1 000.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

D 42-11:D7:100-1 Högby nr 1-7, Geometrisk avmätning 1638
D 42-11:1 Högby nr 1-7, Ägomätning 1710
D 42-11:2 Högby nr 1-7, Storskifte 1773
D 42-11:3 Högby nr 1-7, Laga skifte 1855
J112-45-6 Mjölby, Häradsekonomska kartan 1868-77
J113-8F4b50 Skänninge, Ekonomiska kartan 1948

Litteratur

Bäck, K. 1992. *Början till slutet. Laga skiftet och torpbebyggelsen i Östergötland 1827–65*. Klockrike.

Carlie, L. 2000. Spår av spår. *Utskrift* 6. Hallands Länsmuseum. Halmstad.

Elfstrand, B. 1998. *Optokablar ett tvärsnitt genom Östergötland*. Arkeologiska utredningar, förundersökningar samt antikvariska kontroller. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Linköping 1998:34. Linköping.

Elfstrand, B. 2005. *Jordbruk och jakt vid två våtmarker. Arkeologisk delundersökning – E4. Del 2. Våtmarksutnyttjande under mesolitisk- och neolitisk tid samt äldre järnålder. Hålvägar och stenålderslämningar vid en våtmark*. RAÄ 155, Kummelby 13:1, Hogstads socken, Mjölby kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Öst Rapport 2005:58.

Elfstrand, B. & Skjöldebrand, M. 1996. *En "tuegrav". Hålvägar och boplatsslämningar utmed riksväg 32. Sträckan Sörby–Kulj–Borneholm. Mjölby och Högby socken, Mjölby kommun, Östergötland*. Arkeologisk del- och slutundersökning. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Linköping Rapport 1996:52. Linköping.

Eriksson, M. 2001. En väg till Uppåkra. *Uppåkra. Centrum i analys och rapport*. (Red.) Larsson, L. Uppåkrastudier 4. Lund.

Frankova, V. 2009. Tusenårig väg mot Skänninge hittad vid utgrävning. Här vandrade vikingarna. *Östgöta Correspondenten*, Torsdag 25 juni 2009:B1 och B6-7.

Hedvall, R., Molin, F., Nilsson, P. & Sundberg, K. 2002. *Ett arkeologiskt linjeprojekt i västra Östergötland, del 2. Motala–Mjölby*. Västra Stenby, Fivelstad, Skänninge och Mjölby socknar, Östergötland. Arkeologisk utredning och förundersökningar. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Öst Rapport 2002:8. Linköping.

Helander, A. 2008. *Riksväg 50 – mellan Motala och Mjölby. Västra Stenby, Fivelstads, Styra, Allbelgona, Skänninge, Högby och Mjölby socknar. Motala och Mjölby kommuner, Östergötland*. Arkeologisk utredning, kompletterande etapp 1 samt etapp 2. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Öst Rapport 2008:33. Linköping.

Helander, A. & Zetterlund, P. 1998. *Högby. Linnebergsgravfältet från romerske järnålder*. Arkeologisk slutundersökning, Linneberg 1:2 och 1:3, RAÄ 14, Högby socken, Mjölby kommun, Östergötland. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Linköping 1998:52. Linköping.

Hyenstrand, Å. 1989. Riksbildningsfrågor i belysning av arkeologiskt källmaterial. *Medeltidens födelse*. Lund.

Häggström, L. 2002. Öggestorps åkrar. Åldersbestämning av agrarhistoriska lämningar, metodutveckling och förutsättningar inom uppdragsarkeologin. *In Situ* 2002:37–47.

Kaliff, A. 1999. *Arkeologi i Östergötland. Scener ur ett landskaps förhistoria*. Institutionen för arkeologi och antik historia, Uppsala universitet. Uppsala.

Larsson, M. 1996. *Högby. Mesolitiska och senneolitiska boplatser vid Högby i Östergötland. Bosättningsmönster och materiell kultur. Del 1. Arkeologisk slutundersökning*. RAÄ Linköping Rapport 1996: 35. Linköping.

Larsson, L., Nilsson, P. & Ulfhielm, A. 1997. *Riksväg 50. Jönköping–Örebro, delen Ödeshög–Motala, del 2*. Arkeologisk utredning, etapp 1. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Linköping 1997:3. Linköping.

Lindahl, A. 1949. Rapport om undersökning av gravfält ca 420 m VSV manbyggnaden på Högby gård, Högby sn, Ög. ATA Rapport, dnr 2192/49.

Lindeblad, K. 2002. *Väg 32 Skänninge–Mjölby. Allhelgona och Högby socknar, Mjölby kommun, Östergötland*. Arkeologisk utredning, etapp 1. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Öst Rapport 2002:5. Linköping.

Molin, A. 2004. *Högby Ödegård. Arkeologisk förundersökning inför nytt vindkraftverk*. RAÄ 54, Högby 1:3, Högby Ödegård, Högby socken, Mjölby kommun, Östergötland. Arkeologisk förundersökning. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. UV Öst rapport 2004:7.

Skjöldebrand, M. 1996. *Högby Ödegård. Arkeologisk utredning. Högby socken, Mjölby kommun, Östergötland*. RAÄ UV Linköping Rapport 1996:9. Linköping.

Skjöldebrand, M. 1997. *Högby 87. En begravningsplats genom årtusenden. Arkeologisk slutundersökning. RAÄ 87. Högby socken, Mjölby kommun, Östergötland*. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Linköping 1997:6. Linköping.

Skjöldebrand, M. & Elfstrand, B. 1992. *Sörby–Hulje–Borneholm. Planerad riksväg 32, Mjölby och Högby kommun, Östergötland*. Riksantikvarieämbetet dnr. 4782/91. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Linköping.

Skjöldebrand, M. & Elfstrand, B. 1992. *Stenåldersboplatser, halv väg och tuegrav. Förundersökningar och slutundersökningar för planerad riksväg 32*. Riksantikvarieämbetet. Avdelningen för arkeologiska undersökningar. Rapport UV Linköping.

Svensk Diplomatarium (SD), bind 4.

Stenquist Milde, Y. 2007. *Vägar inom räckhåll, Spåren efter resande i det förindustriella bondesambället*. Doktorsavhandling i Arkeologi vid Stockholms universitet, Stockholm Studies in Archaeology nr. 39. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM dnr:</i>	KM09022, KM09023
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-2428-09, 2009-03-06 431-2429-09, 2009-03-19
<i>Undersökningsperiod:</i>	1–26/6 2009
<i>Arkeologtimmar:</i>	340 timmar
<i>Maskintimmar:</i>	146,5 timmar
<i>Exploateringsyta:</i>	RAÄ 90/92: 25 000 m ² , RAÄ 93: 12 000 m ²
<i>Personal:</i>	Katherine Bless Karlsen (projektledare), Kristina Jonsson, Peter Lindbom
<i>Belägenhet:</i>	Högby 1:2 och 5:12, Högby socken, Mjölby kommun, Östergötland
<i>Ekonomisk karta:</i>	8F4b SÖ
<i>Koordinatsystem:</i>	RT 90 2,5 gon V
<i>Koordinater:</i>	RAÄ 87:1: 6471347/1459398 RAÄ 90:1: 6471450/1459336 RAÄ 92: 6471290/1459379 RAÄ 93: 6471793/1459244
<i>Höjdsystem:</i>	RH 70
<i>Inmätningmetod:</i>	Totalstation
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	Fältritningarna kommer att förvaras på Östergötlands länsmuseum, medan digital dokumentation i form av Intrasisprojekt och digitala foton förvaras på KM.
<i>Fynd:</i>	Fynden F1413–1416 förvaras på KM i väntan på beslut om fyndfördelning.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	RAÄ-nr.	Markslag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anmärkning	Anläggningar	Fynd	Underlag
101	93	Åkermark	10,5	0,3	16				Fin sand
105	93	Åkermark	20	0,3	55	En del stora stenar i norra delen av schaktet.	A659 hård		Fin sand och lera
109	93	Åkermark	23,5	0,3	87	Spår efter trädrötter.	A136 och A145 härdar, A1149 hålväg	F1413, F1414	Fin sand
113	93	Åkermark	16	0,3	48,5				Fin sand
118	93	Åkermark	17	0,3	55	En del större stenar.			Fin sand och lera
122	93	Åkermark	25	0,3	87	En del större stenar.			Fin sand
128	93	Åkermark	4	0,2	10				Fin sand
132	93	Åkermark	20	0,3	69				Fin sand och lera
181	90/92	Åkermark	17	0,4	59	Spår efter trädrötter.			Fin sand
185	90/92	Åkermark	20	0,5	23,5	Mycket fin strandsand.	A1047 hård		Fin sand
215	90/92	Skogsmark	3,5	0,5	11				
219	90/92	Skogsmark	3	0,4	8				Fin sand
223	90/92	Skogsmark	5	0,5	12				Fin sand
238	92	Skogsmark	3	0,3	8,5				Fin sand
241	92	Skogsmark	19,5	0,3	44,5	Mörkfärgning efter trädroten i form av gråsvart humös sand med bitar av svarta humifierade rotrester.			Fin sand
245	92	Skogsmark	3	0,3	8,5				Fin sand
249	92	Skogsmark	3,5	0,3	10				Fin sand
253	92	Skogsmark	4	0,3	9,5				Fin sand
257	92	Skogsmark	20	0,3	46,5	Mörkfärgning efter trädroten.			Fin sand
276	92	Skogsmark	9	0,3	21	Mörkfärgningar efter trädrötter.			Fin sand
283	92	Skogsmark	7	0,3	16	Mörkfärgning efter trädroten i form av brun, hård sand med svarta humifierade rotrester i norr och sydväst.			Fin sand
296	92	Skogsmark	23	0,2	57	Svacka mitt i schaktet. Flera mörkfärgningar i form av gråbrun till gråsvart sand med stråk av ljus gråvit sand, samt bitar av svart humifierat trä. Vid undersökning konstaterades att samtliga var trädgropar eller rötter, varav flera hade bevarade rottrådar. Enstaka röjningsspår i form av mindre kolfläckar.			Fin sand
300	92	Skogsmark	5	0,3	13,5				Fin sand
304	92	Skogsmark	5	0,3	13				Fin sand
308	92	Skogsmark	4	0,3	9,5				Fin sand
357	92	Skogsmark	19	0,3	46,5	Spår efter trädrötter.			Fin sand
364	92	Skogsmark	19,5	0,2	46	Spår efter trädroten.			Fin sand
368	92	Skogsmark	23,5	0,2	57	Schakten 368–387 grävdes utanför det definierade förundersökningsområdet.			Fin sand

Schakt	RAÄ-nr.	Markslag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anmärkning	Anläggningar	Fynd	Underlag
372	92	Skogsmark	10,5	0,2	25				Fin sand
376	92	Skogsmark	4	0,2	10,5				Fin sand
380	92	Skogsmark	11	0,2	25				Fin sand
384	92	Skogsmark	4	0,2	8				Fin sand
387	92	Skogsmark	4	0,2	8				Fin sand
410	90/92	Åkermark	16	0,4	48				Fin sand
414	90/92	Åkermark	16	0,5	48	Spår efter trädrötter.			Fin sand
425	90/92	Åkermark	17	0,5	55,5				Fin sand
429	90/92	Åkermark	13	0,5	44				Fin sand
433	90/92	Åkermark	8,5	0,5	13				Fin sand
440	92	Gräsmark	8	0,3	18,5	I södra halvan av schaktet inslag av grus i botten av myllan.			Sand
444	92	Gräsmark	27,5	0,5	38,5	0,2 m mylla, därunder 0,1 m orangebrun sand och 0,2 m grusig brunsand. Sandlagren utgör spår efter äldre grusvägar (ej inmätta).			Sand
455	92	Gräsmark	28,5	0,5	67	I toppen 0,2 m mylla, därunder intill 0,3 m grusig sand efter äldre grusväg. I botten 0,2 m brun sand som utgör hälvägarna.	A469 hälväg		Sand
550	92	Gräsmark	38,5	0,6	82	I toppen 0,1 m mylla, därunder 0,3 m grusig brun sand med rikligt inslag av småsten efter äldre grusväg. I botten 0,1–0,2 m gråbrun sand som utgör hälvägen. I östra kanten av schaktet framkom en nedgrävning, sannolikt för vattenledning från nyare tid.	A543 hälväg		Sand
561	92	Gräsmark	29,5	0,6-0,7	70	I toppen 0,2 m mylla, därunder 0,3–0,4 m grusig brun sand, med småsten efter äldre grusväg. I botten 0,1–0,15 m gråbrun sand som utgör hälvägen.	A573 hälväg		Sand
577	92	Gräsmark	30	0,5	82	I toppen 0,2 m mylla, därunder flera lager med grusig sand efter äldre grusvägar, i botten gråbrun sand som utgör hälvägen.	A605 hälväg		Sand
619	92	Gräs-/skogsmark	28	0,5	67	I toppen 0,2 m mylla, därunder 0,2–0,3 m grusig sand efter äldre grusvägar. I botten gråbrun sand som utgör hälvägen.	A623 hälväg		Sand
668	92/87	Skogsmark	33	0,3-0,5	60	Intill 0,3 m tjockt torv- och odlingslager som överlagrade norra delen av stenpackningen A683. I östligaste delen av schaktet framkom en väg från nyare tid (gamla riksväg 32), som tydligt hade skurit genom östra delen av stenpackningen A683. Då denna anläggning kunde vara en skadad grav, grävdes inte schaktet djupare i detta område. Två 0,5 x 0,5 m stora provgropar grävdes ner i vägfyllningen, men inga tydliga spår av stenpackningen kunde påvisas.	A635 brunn, A683 stenpackning		Sand
715	92	Skogsmark	11	0,3-0,5	34	0,2 m mylla, därunder ett grusigt sandlager efter äldre grusväg, i botten gråbrun sand som utgör hälvägen. I västra delen av schaktet undersöktes ett dike med ett nergrävt betongrör och ett sentida stolphål med färskt trä och betong i botten. Båda utgör störningar från nyare tid.	A722 hälväg		Fin sand
748	92/87	Skogsmark	13	0,3-0,4	40	Grävd genom terrasskant A762 i väster. I västra del av schaktet framkom fortsättningen av diket i schakt 715 och längst i väster graven A768.	A768 grav		Fin sand
758	92/87	Skogsmark	11	0,3-0,5	30	Grävd genom terrasskant A762 i väster. Längst i väster ligger graven A775.	A775 grav		Fin sand
782	92/87	Skogsmark	16	0,3-0,6	45,5	Grävd genom södra delen av terrasskanten A762. Relativt tunt torvlager över stenpackningen i västra del av schaktet.	A789 grav, A802 hälväg		Fin sand
818	92/87	Skogsmark	5	0,25	15	Endast tunt torvlager över stenpackningen till graven A822.	A822 grav		Fin sand
826	92/87	Skogsmark	16	0,3-0,5	46,5	S-/SÖ-sluttning, där graven A833 i norr ligger på högsta partiet i schaktet.	A833 grav		Fin sand
852	92	Skogsmark	7,5	0,3	46,5	Brända trädrötter.			Sand
856	92	Skogsmark	10	0,7-0,9	30	Grävd genom östra delen av terrasskant A860 i väster.			Sand
872	92	Skogsmark	12	0,6-0,9	35,5	Grävd genom terrasskant A860 i väster. I västra delen stor sten, ev. berg i dagen. Schaktet har dragits runt denna.			Sand

Schakt	RAÄ-nr.	Markslag och topografiskt läge	Längd, m	Djup, m	Area, m ²	Anmärkning	Anläggningar	Fynd	Underlag
889	92	Vägbank i väster, skogsmark i öster	35	0,2-0,4	96	Brända trädrötter. Delar av schaktet grävdes något för långt mot väster utanför förundersökningsområdet.			Sand
1021	92	Skogsmark	9	0,2-0,3	20	Spår av brända trädrötter.			Fin sand
1057	90/92	Skogsmark	7	0,3	20,5				Fin sand
1061	90/92	Skogsmark	11,5	0,3	29				Fin sand
1065	90/92	Skogsmark	5	0,3	9				Fin sand
1070	90/92	Skogsmark	9	0,3	19				Fin sand
1073	90/92	Skogsmark	12	0,3	33				Fin sand
1077	92	Skogsmark	13,5	0,3	35				Fin sand
1089	92	Skogsmark	24	0,3	63,5				Fin sand
1096	92	Skogsmark	20,5	0,3	54,5				Fin sand
1101	92	Skogsmark	16,5	0,3	41				Fin sand
1105	93	Skogsmark	27	0,3	81				Sand
1117	93	Skogsmark	20	0,3	57				Sand
1129	93	Skogsmark	14	0,3	39,5				Sand
1134	93	Skogsmark	4,5	0,3	13				Sand
1138	93	Skogsmark	23,5	0,3	64,5	Nergrävning för vattenledning i norra delen av schaktet.			Sand
1179	93	Åkermark	101,5	0,4	511,5	Bränd trädrot, röjningsspår.	A1149 och A1394, hålvägar, A1168 röjningslager	F1415, F1416	Fin sand
1217	93	Skogsmark	21	0,3	54,5				Sand
1226	93	Skogsmark	21	0,3	57				Sand
1232	93	Skogsmark	18	0,3	50				Sand
1245	93	Skogsmark	6	0,3	18				Sand
1251	93	Skogsmark	13,5	0,3	38				Sand
1260	93	Skogsmark	25	0,3	59				Sand
1270	93	Skogsmark	9	0,3	20,5				Sand
1273	93	Skogsmark	11	0,3	30				Sand
1279	93	Skogsmark	23,5	0,3	72				Sand
1291	93	Skogsmark	6	0,3	9,5				Sand
1300	93	Skogsmark	14	0,3	40				Sand
1307	93	Skogsmark	15	0,3	39				Sand
1316	93	Skogsmark	45	0,3	118,5				Sand
1342	93	Skogsmark	9	0,3	25,5				Sand
1346	93	Skogsmark	27	0,3	104,5				Sand
1427	92	Gräsmark	9	0,5	15,5	Utgår från schakt 577. Lämningar efter hålväg och äldre grusvägar. I östra kanten av schaktet framkom en nergrävning, sannolikt för vattenledning från nyare tid.	A605 hålväg		Sand
10001	93	Åkermark	11	0,3	34		A1369 hålväg		Fin sand

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anl. nr	Schakt	RAÄ-nr	Typ	Fyllning	Anmärkning	Undersökt	Längd	Bredd	Djup
136	109	93	Härd	Svart sotig sand, kol och skörbränd sten	Oval i plan, i det närmaste plan i botten. Skadad i toppen, tydliga märken efter plogen. Ganska rikligt med skärersten i storlek 0,05–0,2 m, totalt ca 5 liter. Södra hälften undersökt.	50 %	0,97	1,37	0,14
145	109	93	Härd	Svart sotig sand, kol och skörbränd sten	Oval i plan, i det närmaste plan i botten. Kapad av hälvägen A1149 i väster och skadad av modern plöjning i toppen. Fyllningen bestod primärt av sotig sand och träkol, endast mindre mängder skärersten. Södra hälften undersökt.	50 %	0,7	0,5	0,07
469	455	92	Hälväg	Brun sand			3,75	1,7	
543	550	92	Hälväg	Gråbrun sand			3,5	1,5	
573	561	92	Hälväg	Gråbrun sand			3,5	1,4	
605	577/ 1427	92	Hälväg	Gråbrun sand		Delundersökt	5,30	1,25	0,2
623	619	92	Hälväg	Gråbrun sand			2,7	1,05	
635	668	92/87	Brunn	Ljus gråbrun sand	I det närmaste rund i plan med tydlig nedgrävningskant, som framkom i nedre delen av odlingslagret.		3,4	3,2	
659	105	93	Härd	Svart sotig sand, kol och skörbränd sten	Oval i plan, i det närmaste plan i botten. Endast botten kvar, spår efter plogen i toppen. Innehöll 0,03–0,08 m stora skärvestenar, ca 2 liter, samt en större sten i botten. Östra hälften undersökt. Samma härd som framkom vid RAÄ, UV Östs utredningsgrävning 1999.	50 %	0,85	0,43	0,06
683	668	92/87	Grav	Stenpackning	Möjlig grav. Stenpackningen bestod av stenar i storlek 0,07–0,15 m. Relativt homogen stenstorlek. Skarp avgränsning i öster där den har skurits av väg från nyare tid. Kan ha skadats lite i norr och väster i samband med schaktningen. Fortsätter in i schaktkanten i söder. Anläggningen överlagrades av odlingslager från nyare tid.		4,3	2,2	
722	715	92	Hälväg	Gråbrun sand			4,4	0,7	
762		92/87	Terrassliknande kant	Sand	Intill 0,3 m tjock uppbyggd terrassliknande kant mot öster som tunnare ut mot väster. Kanten är bildad vid utschaktning av marken och grävning av dike till cementrör. Massorna sträcker sig ca två meter in över ytan och överlägrar kanten av gravarna A768 och A775.		35	2	0,3
768	748	92/87	Grav	Stenpackning	Del av grav. Stenpackningen bestod av 0,1–0,2 m stora stenar. Ingen synlig kantkedja. Gravlämningen avgränsades inte, men fortsatte in i schaktkanten i norr, söder och öster. Östra delen av graven överlagras av uppkastade massor (A762) från diket strax öster om gravfältet.		3,55	3,25	
775	758	92/87	Grav	Stenpackning	Del av grav, kantkedja i öster. Stenpackningen bestod av stenar i storlek 0,1–0,15 m, stenarna i kantkedjan är 0,25–0,45 m. Gravlämningen avgränsas av kantkedjan i öster, forts in i schaktkanten i norr, söder och väster. Anläggningen överlagras av uppkastade massor (A762) från diket strax öster om gravfältet.		2,8	2,15	
789	782	92/87	Grav	Stenpackning	Del av grav. Relativt homogen stenstorlek med ca 0,1 m stora stenar. Ingen synlig kantkedja. Stenpackningen hade i det närmaste rundat form i öster. Ej avgränsad mot norr, söder och väster. Tillhör sannolikt samma anläggning som A822 i schakt 818.		4,85	3,15	
802	782	92/87	Hälväg	Brunsvart sand med kolinslag	Del av hälväg som överlagras av sand- och gruslager från äldre grusväg.		2,6	1,6	
822	818	92/87	Grav	Stenpackning	Del av grav. Relativt homogen stenstorlek med 0,07–0,1 m stora stenar. Stenpackningen fyllde hela schaktet och är ej avgränsad. Tillhör sannolikt samma anläggning som A789 i schakt 782.		5,0	3,0	
833	826	92/87	Grav	Stenpackning	Del av grav, kantkedja i sydöst. Stenpackningen bestod av 0,1–0,15 m stora stenar, kantkedjan av stenar i storlek 0,15–0,2 m. Gravlämningen avgränsas av kantkedjan i sydöst, ej avgränsad mot norr och öster.		3,5	1,9	
860		92	Terrassliknande kant	Grusig sand	Intill 0,5 m tjock uppbyggd kant mot väster som tunnare ut mot öster. Fyllningen består av 0,07 m gråsvart sand och 0,4 m brun grusig sand med småsten. Ej lika tydlig i ytan som A762, oklar avgränsning mot söder. Utgör sannolikt vägfyllning för den tidigare väg 32.		35	6	0,5

Anl. nr	Schakt	RAÄ-nr	Typ	Fyllning	Anmärkning	Undersökt	Längd	Bredd	Djup
1047	185	90/92	Härd	Svart sotig sand, kol och skärvsten	Framkom i schaktprofilen under schaktning. I det närmaste oval i plan, plan i botten. Övre hälften av anläggningen bestod av ”torr” urlakad, sotfärgad sand. I botten ett lager 0,05– 0,15 m stora skärvstenar. Sparsamt med kol.	Delundersökt	0,85	0,6	0,17
1149	109/ 1179	93	Hålväg	Gråbrun och gul sand	Östra hålvägen. Fyllningen bestod av gråbrun sand med inslag av gul sand från marken under hålvägen. Ganska skarpa nedskärningskanter längs båda sidorna av vägen med relativt tydliga fördjupningar som kan vara hjulspår. Otydlig avgränsning i botten.. Hålvägen skär genom västra delen av härden A145. Den kollins som framkom i övre del av vägfyllningen kommer därför sannolikt från denna härd. Fyra fynd framkom i samband med undersökningen, två järnföremål i den norra sektionen (F1413 och F1414), samt fynd av tegel och slagg i den södra sektionen (F1415 och F1416).	Delundersökt	79	1,4	0,25
1168	1179	93	Röjningslager	Gråsvart sotig sand, aska och kol	Gråsvart lager med mycket träkol i västra kanten av schaktet, tolkat som röjningslager. Överlagrar hålväg A1394.	Delundersökt	5,6	1,0	0,1
1369	10001	93	Hålväg	Gråbrun och gul sand	Västra hålvägen, forts. av A1394 i schakt i schakt 1179.		8,9	1,3	
1394	1179	93	Hålväg	Gråbrun och gul sand	Västra hålvägen. Gråbrun sand med inslag av gul sand (jfr A1149). Svart sotig sand i toppen från det överliggande röjningslagret A1168.	Delundersökt	19,5	1,3	0,17